

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ
ΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ (1821, 1822)

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Έρευνώντας για τη συλλογή νέου υλικού σχετικά με το φιλελληνισμό στη Γερμανία και μελετώντας έφημερίδες και περιοδικά στη Landesbibliothek της Στουτγκάρδης, στην πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη της Τυβίγγης και στο γερμανικό λογοτεχνικό αρχείο στην πόλη Μάρμπαχ (Deutsches Literaturarchiv in Marbach a. N.) αποδεκτίωσα ολοκληρωτό Morgenblatt für gebildete Stände¹, μιὰ έφημερίδα που από την πρώτη στιγμή του άπελευθερωτικού άγώνα των Έλλήνων του 1821 άφιέρωνε πολλές σελίδες σ' αυτόν είτε με ανταποκρίσεις από τὰ γεγονότα στην Ελλάδα είτε με ποιήματα ή άλλα έργα έμπνευσμένα άπ' αυτόν. Η έφημερίδα αυτή έβγαине από τον εκδοτικό οίκο της Στουτγκάρδης Franckh κάθε μέρα εκτός από την Κυριακή. Σ' αυτή την πολύτιμη έφημερίδα βρήκα και τις μεταφράσεις έννεά ποιημάτων του Άθανάσιου Χριστόπουλου που όφείλονται στο Γερμανό φιλόλογο και λογοτέχνη Gustav Schwab. Οί μεταφράσεις αυτές είναι δημοσιευμένες στα έξης φύλλα (άριθμός, ήμερομηνία και σελίδες) του Morgenblatt für gebildete Stände: Nr. 23, 26. Januar 1822, S. 89-90; Nr. 24, 28. Januar 1822, S. 93-94; Nr. 25, 29. Januar 1822, S. 97-98; Nr. 45, 21. Februar 1822, S. 177; Nr. 46, 22. Februar 1822, S. 183; Nr. 47, 23. Februar 1822, S. 185 και Nr. 49, 26. Februar 1822, S. 193.

Ό Schwab ώστόσο δέν είναι ό πρώτος μεταφραστής ποιημάτων του Χριστόπουλου στη γερμανική γλώσσα. Προηγείται ό Έλληνας Άναστάσιος Παππᾶς, που έπιμελήθηκε την πέμπτη έκδοση των «Λυρικών» δίνοντας στο ίδιο βιβλίο και στην άντικρυστή κάθε φορά σελίδα γερμανική μετάφραση των ποιημάτων². Αύτη είναι ή πρώτη μετάφραση των ποιημάτων

1. Για τή σπουδαιότητα του Morgenblatt für gebildete Stände βλ. και Σ. Θ. Λάσκαρι, 'Ό φιλελληνισμός έν Γερμανία κατά την έλληνικήν επανάσταση, Άθήναι 1930, σ. 26 και 28. Ό Gustav Schwab δέν ήταν διευθυντής της έφημερίδας αυτής, όπως σημειώνει ό Λάσκαρις, αλλά συντάκτης του λογοτεχνικού τμήματός της από το 1827-1837.

2. Ό άκριβής τίτλος της έκδοσης αυτής του Άναστάσιου Παππᾶ είναι: Der neue griechische Anakreon. Ό Νέος Έλληνικός Άνακρέων. Ins Deutsche übersetzt von Anastassio Emmanuel Pappa, aus Macedonien, Έν Βιέννη 1821. Έκ της Τυπογραφίας του Δημητρίου Δαβιδοβίκη (sic).

του Χριστόπουλου (Βιέννη 1821) σὲ εὐρωπαϊκὴ γλῶσσα, πὸ τὴν ἀκολουθεῖ ὕστερα ἀπὸ πέντε χρόνια, τὸ 1826, ἡ ἑλληνογαλλικὴ ἑβδομῆ ἐκδοσὴ τῶν ποιημάτων του στὸ Παρίσι. Προκύπτει λοιπὸν τὸ ἐνδιαφέρον ἐρώτημα, ἂν ὁ Schwab γνῶριζε αὐτὲς τὶς μεταφράσεις τοῦ Παπᾶ. Ἡ ἔρευνα πὸ πρᾶγμα τοποίησα στὴ Γερμανία ἀνάμεσα στὰ γενικὰ ἔργα καὶ στὰ γράμματα (δημοσιευμένα ἢ ἀνέκδοτα) τοῦ Schwab δὲν ὀδήγησε σὲ καμιὰ σχετικὴ ἔνδειξη. Ἐνα ἀντίτυπο, τὸ μοναδικὸ ἀπ' ὅσο ξέρω στὴν Ἑλλάδα, τῆς ἐκδοσῆς τοῦ Ἀναστάσιου Παπᾶ πὸ εἶδα στὴ Γεννάδειο Βιβλιοθήκη ἐπίσης δὲν με βοήθησε σχετικὰ. Ἀλλὰ ἓνα δεῦτερο ἀντίτυπο τῆς ἴδιας ἐκδοσῆς στὴ Landesbibliothek τῆς Στουτγκάρδης—κατὰ πᾶσα πιθανότητα τὸ μοναδικὸ σ' ὅλη τὴ Δυτικὴ Γερμανία¹— περιλαμβάνει μερικὲς χειρόγραφες μνεῖες, πὸ νομίζω ὅτι μποροῦν νὰ ὀδηγήσουν σὲ κάποια θετικὰ συμπεράσματα. Στὴ σελίδα 2 καὶ 3 τοῦ βιβλίου, πὸ εἶναι λευκὲς, ὑπάρχουν οἱ ἐξῆς χειρόγραφες σημειώσεις με μελάνη: Στὴ σελίδα 2 (εἰκ. 1) ὑπάρχει ἡ ὑπογραφή «Κυριάκος Τζήτζος»². Ἀπὸ κάτω ἀκριβῶς ἀκολουθεῖ ἡ ὑπογραφή «Dr. Schott»³

1. Ἄν καὶ ἐπανελημμένα ἔστειλα δελτίο παραγγελίας μέσω τῆς Landesbibliothek τῆς Στουτγκάρδης σ' ὅλες τὶς βιβλιοθηκὲς τῆς Δυτικῆς Γερμανίας γιὰ νὰ συγκρίνω ἓνα τυχόν δεῦτερο ἀντίτυπο με ἐκεῖνο τῆς Στουτγκάρδης, διαπίστῶσα ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλο ἀντίτυπο στὶς βιβλιοθηκὲς τῆς.

2. Σχετικὰ με τὸν Κυριάκο Τζήτζο δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ κανένα βιογραφικὸ στοιχεῖο του. Ἴσως ἔχει κάποια συγγενικὴ σχέση με κάποιον Νικόλαο Τζήτζο (N. Țintu), πὸ ἀναφέρεται σὲ ἓνα γράμμα ἀπὸ τὸ Σίβιο στὶς 10 Ἰανουαρίου 1826. Στὸ γράμμα αὐτὸ ὁ N. O. Paciura σημειώνει ἀνάμεσα στὰ ἄλλα, ὅτι στέλνει 41 δέματα με 1.729 ὀκάδες κερὶ, τὰ ὁποῖα ἔδωσε στὸν N. Țintu ἀπὸ τὴν Τιμισοάρα. Βλ. Catalogul documentelor referitoare la viața economică a țărilor române în sec. XVII-XIX, Βουκουρέστι 1907, τ. 2, σ. 452. Γιὰ τὴν πολύτιμη αὐτὴ παραπομπὴ εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν ἀγαπητὸ φίλο κ. Ἀθανάσιο Καραθανάση.

3. Στὴ μεταγραφή τῆς ὑπογραφῆς αὐτῆς σὲ Dr. Schott κατέληξα, ἀφοῦ συμβουλευτήκα καὶ εἰδικὸς στὴν ἀνάγνωσι χειρογράφων ἀπὸ τὸ γερμανικὸ λογοτεχνικὸ ἀρχειὸ στὴν πόλη Margbach a. N., μαζί με τοὺς ὁποῖους συγκρίναμε ὑπογραφὲς μιᾶς σειρᾶς χειρογράφων ἀπὸ διαφόρους Schott. Ἰδιαίτερα μᾶς ἀπασχόλησε νὰ διαπιστώσουμε ποιὸς ἀπὸ ὄλους αὐτοὺς τοὺς Schott ἦταν αὐτὸς τῆς ὑπογραφῆς. Παραβάλλοντες λοιπὸν διάφορες ὑπογραφὲς σὲ χειρόγραφα τῶν Schott με τὴ σχετικὴ ὑπογραφή εἶδαμε, ὅτι ὅλες σχεδὸν οἱ ὑπογραφὲς ἦταν παρόμοιες. Ὑπ' ὄψη μας λάβαμε καὶ τὸ ὅτι ὅλες οἱ ὑπογραφὲς τοῦ ἰδίου προσώπου δὲν ἦταν πάντοτε ὀλότελα ὅμοιες. Ἀνατρέχοντας ὁμως στὶς βιογραφίες τῶν διαφόρων Schott κατέληξα στὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐδῶ πρόκειται πιθανότατα γιὰ τὸν Christian Friedrich Albert Schott, γιὰτι αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος Schott πὸ ἔδειξε ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων τοῦ 1821 καὶ εἶχε ἐπομένως σχέσεις με τοὺς Ἑλληνας καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἦταν δικηγόρος στὴ Στουτγκάρδη καὶ τὸ 1820 ἔγινε πρόεδρος τοῦ ἑλληνογερμανικοῦ συλλόγου-κομιτάτου τῆς πόλης αὐτῆς καὶ προσέφερε πολλὰ στὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Schott γεννήθηκε στὶς 30 Ἀπριλίου 1782 στὸ χωριὸ Sindelfingen κοντὰ στὴ Στουτγκάρδη. Τελειώνοντας τὸ γυμνάσιο στὸ μοναστήρι Bebenhausen κοντὰ στὴν Τυβίγγη γράφτηκε τὸ 1799 στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Τυβίγγης με σκοπὸ νὰ γίνει διπλωμάτης. Ὑστερα ἀπὸ τὶς σπουδὲς του τὸ φθινόπωρο τοῦ 1803 ταξίδεψε στὸ Παρίσι καὶ

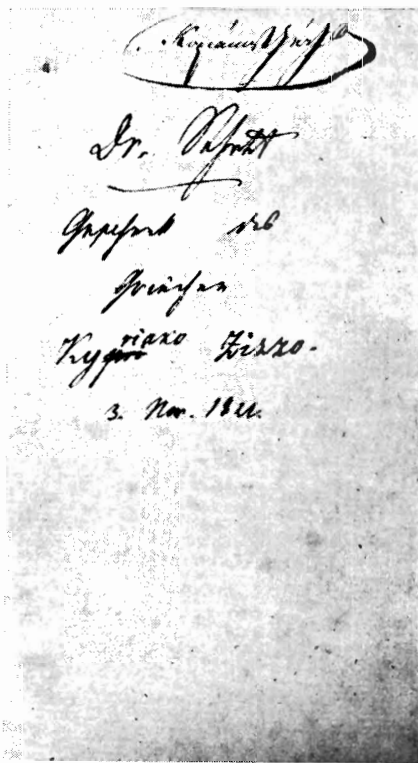
μέ μιὰ γραμμὴ κάτω ἀπὸ τὸ ὄνομα. Καὶ πιὸ κάτω ὑπάρχει γραμμὴ ἢ φράση «Geschenk des /Griechen/ Kyriako Zizzo./3. Nov. 1821»¹. Συγκρίνοντας τὶς ὑπογραφὰς καὶ τὴ γερμανικὴ φράση παρατηροῦμε τὰ ἑξῆς: Σχετικὰ μὲ τὸν τρόπο ἢ τὸ εἶδος τῆς γραφῆς διακρίνομε τρεῖς διαφορετικοὺς γραφικοὺς χαρακτήρες: 1. Τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος. 2. Τοῦ γερμανικοῦ ὀνόματος καὶ 3. Τῆς γερμανικῆς φράσης. Ἐπομένως θὰ πρέπει τρία διαφορετικὰ χέρια νὰ ἔγραψαν στὴ σελίδα αὐτή. Ὁ δωρητὴς Κυριάκος Τζήτζος, ποὺ ὑπέγραψε ὁ ἴδιος στὰ ἑλληνικά, κάποιος ἄλλος, ποὺ ἔγραψε τὴ γερμανικὴ φράση, ἴσως κατὰ παράκληση τοῦ Τζήτζου, ἐπειδὴ πιθανότατα ὁ ἴδιος δὲν ἤξερε γερμανικὰ καὶ ὁ Dr. Schott, ποὺ ἔλαβε ὡς δῶρο τὸ βιβλίον. Ἀπὸ τὴ φράση πάντως προκύπτει, ὅτι ὁ Ἕλληνας Κυριάκος Τζήτζος δώρισε τὸ σπουδαῖο αὐτὸ βιβλίον μὲ τὶς μεταφράσεις τοῦ Ἀθανάσιου Χριστόπουλου στὸν Dr. Schott στὶς 3 Νοεμβρίου 1821. Ἡ σελίδα 3 τοῦ βιβλίου (εἰκ. 2) περιέχει τὶς ἑξῆς ἐπίσης χειρόγραφες ἐνδείξεις: «Verfasser/Athanasios Christopoulo/aus Constantinopel/Übersetzer/Anastasio Papa/ aus Seras/in Macedonien»². Ὁ γραφικὸς χαρακτήρας εἶναι ὁ ἴδιος μὲ ἐκεῖνον τῆς προηγουμένης γερμανικῆς φράσης (σελίδα 2 τοῦ βιβλίου) καὶ ἐπομένως ἰσχύουν ὅσα σχετικὰ εἰπώθηκαν παραπάνω.

στὴ νότιο Γαλλία. Καὶ ἐπειδὴ δὲν μπόρεσε νὰ ἀκολουθήσει διπλωματικὴ σταδιοδρομία, ἐγκαταστάθηκε ὡς δικηγόρος στὴ Στουτγκάρδη, ὅπου ἀσχολήθηκε καὶ μὲ τὴν πολιτικὴ καὶ ἀγωνίστηκε πολὺ γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν του. Τὸ 1825 μεταφράζει τὸ ἔργο «Geschichte der Wiedergeburt Griechenlands umfassend die Erzählung der Ereignisse von 1740 bis 1824 von F. C. H. L. Pouqueville. Teutsch herausgegeben von Dr. C. F. A. Schott. Vierter Band mit einem Register und einem erläuternden Nachtrag. Heidelberg: Winter 1825» καὶ ἐκδίδει τὸ «Taschenbuch der Geschichte des griechischen Volkes in allgemeinen Umrissen von der ältesten bis zur neueren Zeit. Nebst der jetzigen griechischen Konstitution und andern Aktenstücken als Anhang. Jg 1, 1823, VI, 162 καὶ 107 S. καὶ Jg. 2, 1824, IX, 360 S. Hrsg. v. A. Schott und M. Mebold. Heidelberg: Winter». Ὅλα τὰ παραπάνω φανεροῦν τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προσφορὰ τοῦ Schott στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν ὑπάρχει ἐπομένως σχεδὸν καμιά ἀμφιβολία, ὅτι σ' αὐτὸν τὸν Schott δώρισε τὸ βιβλίον ὁ Ἕλληνας Κυριάκος Τζήτζος. Ὁ Schott πέθανε στὶς 6 Ἰουνίου 1861 στὴ Στουτγκάρδη. Περισσότερες πληροφορίες γι' αὐτὸν βλ. στὴν Allgemeine Deutsche Biographie, Bd. 32, S. 395-396.

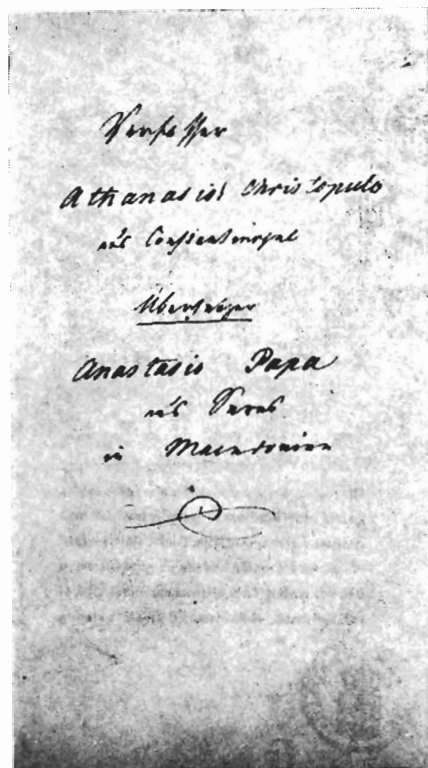
1. «Δῶρο τοῦ Ἑλληνα Κυριάκου Τζήτζου. 3 Νοεμβρίου 1821». Ἡ χρονολογία 3 Νοεμβρίου 1821 ἀποτελεῖ συγχρόνως καὶ τὸ terminus ante quem γιὰ τὴν ἔκδοση τῆς μετάφρασης στὰ γερμανικὰ τῶν ποιημάτων τοῦ Ἀθανάσιου Χριστόπουλου ἀπὸ τὸν Ἀναστάσιο Ἐμμ. Παπᾶ στὴ Βιέννη τὸ 1821. Τὸ terminus post quem εἶναι ἡ χρονολογία 15 Ἀπριλίου 1821 τοῦ προλόγου στοῦ ἴδιου βιβλίου. Ἀπὸ τὴ χρονολογία 3 Νοεμβρίου 1821 ὡς τὴ δημοσίευση τῆς μετάφρασης τῶν ἐννιά ποιημάτων ἀπὸ τὸν Gustav Schwab στὸ Morgenblatt für gebildete Stände παρεμβάλλονται δύο μῆνες καὶ εἰκοσι τρεῖς μέρες.

2. «Συγγραφέας: Ἀθανάσιος Χριστόπουλος ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη. Μεταφραστής: Ἀναστάσιος Παπᾶς ἀπὸ τὶς Σέρρες τῆς Μακεδονίας».

Παραβάλλοντας τώρα αὐτὸ τὸ γερμανικὸ κείμενο τῆς σελίδας 3 τοῦ βιβλίου μὲ τὸν τίτλο-ἐπιγραφή τῆς μετάφρασης τῶν ἐννιῶ ποιημάτων τοῦ Χριστόπουλου ἀπὸ τὸν Gustav Schwab—«*Erotische Lieder des Neugriechen Athanasios Christopolos aus Konstantinopel*»¹—βλέπομε, ὅτι ὁ Γερμανὸς μεταφραστὴς ἐπαναλαμβάνει τὸ λάθος τῆς χειρόγραφης σημείωσης τοῦ

Εἰκ. 1. Ἀφιέρωση τοῦ βιβλίου μὲ
τις ὑπογραφές του Κυριακού
Τζήτζον καὶ Dr. Schott

Εἰκ. 1. Τὰ ὀνόματα τοῦ συγγραφέα
καὶ τοῦ μεταφραστῆ μὲ τὸν
τόπο καταγωγῆς τους

παραπάνω ἀντιτύπου ποῦ ἀναφέρει τὴν Κωνσταντινούπολη ὡς τόπο καταγωγῆς τοῦ Χριστόπουλου, ἐνῶ εἶναι γνωστὸ ὅτι κατάγεται ἀπὸ τὴν Καστοριά. Ἐὰν συνδυάσουμε τὴ διαπίστωση αὐτὴ μὲ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι σχεδὸν βέβαιη ἡ γνωριμία τοῦ Schwab καὶ τοῦ Schott², μπορούμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι

1. «Ἐρωτικὰ τραγούδια τοῦ Νεοέλληνα Ἀθανάσιου Χριστόπουλου ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη».

2. Ἐὰν καὶ δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα ποῦ νὰ φανερώουν τὶς στενότερες σχέσεις τοῦ

ὁ πρῶτος εἶχε ὑπ' ὄψη του τὸ ἀντίτυπο αὐτὸ καὶ φυσικὰ τὶς γερμανικὲς μεταφράσεις ποὺ περιέχει. Ὁ Γερμανὸς λογοτέχνης ἐπιχειρῶντας μιὰ καινούργια μετάφραση ἀνταποκρίνεται καὶ στὴν ἐπιθυμία τοῦ Ἑλληνα μεταφραστῆ Ἀναστάσιου Παππᾶ, ποὺ ἀναγνωρίζοντας τὶς ἀδυναμίες τῆς μετάφρασῆς του σημειώνει τὰ ἑξῆς: «Gerne würde ich diese Arbeit einem gelehrten Kenner der teutschen Sprache, wo möglich selbst einem Teutschen überlassen haben»¹. Δίνει μάλιστα ἔμμετρη μετάφραση τῶν ποιημάτων ἀκολουθώντας τὴν ἔμμεση ὑπόδειξη τοῦ Παππᾶ, ποὺ γνωρίζοντας τὴν ἀδυναμία του καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, ὁμολογεῖ: «Dass diese Gedichte in Prosa erscheinen, und nicht metrisch nach dem Original, kommt daher, weil es mir schwer fiel etwas zu wagen, wozu ich mich nicht völlig gewachsen fühle»². Ὅτι ὁ Schwab χρησιμοποίησε τὴν ἔκδοση τοῦ Παππᾶ καὶ ἐπομένως ἐπηρεάστηκε ἀπὸ τὶς μεταφράσεις του, ἐνισχύουν καὶ οἱ πολλὲς ὁμοιότητες ποὺ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὸ ἑλληνικὸ κείμενο τοῦ Παππᾶ καὶ τοῦ Schwab. Ἄν σὲ μερικὰ σημεῖα ὑπάρχουν διαφορές, αὐτὲς ὀφείλονται μᾶλλον σὲ τυπογραφικὲς δυσκολίες ἢ ἀβλεψίες (βλ. σ. 200, σημ. 2).

Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ γενικότερα τὴν πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ δρᾶση τοῦ Παππᾶ δὲν διαθέτομε ἀκόμη ἐπαρκεῖς πληροφορίες³. Περισσότερα εἶναι τὰ γνωστὰ γιὰ τὸν Schwab, ποὺ καὶ ἀπὸ φιλολογικὴ ἄποψη ἐνδιαφέρει περισσότερο ἐδῶ. Ὁ Gustav Benjamin Schwab, γιὸς τοῦ Johann Christoph Schwab, γεννήθηκε στὶς 19 Ἰουνίου 1792 στὴ Στουτγκάρδη. Εἶχε ἀποκτήσει πολὺ καλὴ μόρφωση στὸ δημοτικὸ σχολεῖο καὶ στὸ γυμνάσιο τῆς Στουτγκάρδης, ποὺ τὸν βοήθησε νὰ στραφεῖ στὴ λογοτεχνία. Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1809

Schwab καὶ τοῦ Schott, εἶναι ὅμως ἐντελῶς ἀδύνατο οἱ δύο αὐτοὶ ἀξιόλογοι φιλέλληνες τῆς Στουτγκάρδης νὰ μὴ γνωρίζονταν μεταξὺ τους.

1. «Μὲ εὐχαρίστηση θὰ εἶχα ἀφήσει αὐτὴ τὴν ἐργασία σὲ ἓνα λόγιο γνώστη τῆς γερμανικῆς γλώσσας καὶ ἂν ἦταν δυνατό σ' ἓνα Γερμανό» (σ. xx). Βλ. ὁ. π., σ. 194, σημ. 2.

2. «Ὅτι αὐτὰ τὰ ποιήματα δημοσιεύονται σὲ πεζὸ λόγο, καὶ ὄχι σὲ μέτρο σύμφωνα μὲ τὸ πρωτότυπο, ὀφείλεται στὸ ὅτι μοῦ ἦταν δύσκολο νὰ ἀποτολμήσω κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν αἰσθάνομαι ἀπόλυτα ἠμῶδιος» (σ. xxv). Βλ. ὁ. π., σ. 194, σημ. 2.

3. Ἀπὸ τὴ χρονολογία τοῦ προλόγου τῆς μετάφρασης τοῦ Ἀναστάσιου Ἐμμ. Παππᾶ (15 Ἀπριλίου 1820 καὶ ἀπὸ ἓνα γράμμα του πρὸς τὸν ἀδερφό του Ἀθανάσιο στὶς 18 Ἀπριλίου τοῦ ἰδίου ἔτους (βλ. Πέτρος Θ. Πέννα, Ἱστορία τῶν Σερρῶν, Ἀθήναι 1966, σ. 163-165) συμπεραίνουμε, ὅτι ὁ Ἀναστάσιος Παππᾶς ἀρχίζει νὰ ἀφοσιώνεται στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων προσφέροντας ταυτόχρονα λόγιες ὑπηρεσίες καὶ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση. Πολλὰ στοιχεῖα γιὰ τὴ μόρφωση, τὸ ρόλο καὶ τὴ βοήθεια τοῦ Ἀναστάσιου Παππᾶ στὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων προκύπτουν ἀπὸ τὸ προσωπικὸ ἀρχεῖο τοῦ Ἐμμανουὴλ Παππᾶ, ποὺ πρόκειται νὰ ἐκδώσει ὁ καθηγητὴς Ἀπόστολος Βακαλόπουλος. Ἡ ἔκδοση αὐτὴ θὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ πρῶτο θὰ ἀφορᾷ τὸν Ἐμμανουὴλ καὶ τὸ δευτέρο τὸ γιό του Ἀναστάσιο Παππᾶ. Ἐκεῖ θὰ δημοσιευτοῦν πολλὰ ἀνέκδοτα γερμανικὰ ἔγγραφα. Γιὰ τὶς πληροφορίες αὐτὲς εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν καθηγητὴ κ. Ἀπόστολο Βακαλόπουλο.

γράφτηκε στο Πανεπιστήμιο τῆς Τυβίγγης καὶ σπούδασε δυὸ χρόνια φιλολογία καὶ φιλοσοφία καὶ ἄλλα τρία θεολογία. Ἐδῶ γνωρίστηκε καὶ ἔγινε ἀμέσως φίλος μὲ τοὺς λογοτέχνες Justinus Kerner καὶ Ludwig Uhland, ἀπὸ τὸν ὁποῖο καὶ ἐπηρεάστηκε. Τελειώνοντας τὶς σπουδές του τὸν Ἰούνιο τοῦ 1814 διορίστηκε τὸν ἐπόμενο χειμῶνα ἀναπληρωτῆς ἱερέας στὸ χωριὸ Bernhausen, ὅπου ἔγραψε τὰ πρῶτα μυθιστορήματά του. Τὴν ἀνοιξη τοῦ 1815 μαζί μὲ μερικοὺς φίλους του ταξίδεψε στὴ βόρεια Γερμανία καὶ ἐπισκέφτηκε πολλὰ πόλεις τῆς. Στὸ ταξίδι του αὐτὸ γνώρισε ἀρκετοὺς Γερμανοὺς λογοτέχνες καὶ ποιητές. Ἐπιστρέφοντας στὸ τέλος τοῦ 1815 ἔγινε Repetent (ἓνα εἶδος φροντιστῆ γιὰ φοιτητές) στὸ Tübinger Stift. Ἡ ἀπασχόλησή του αὐτῆ τοῦ ἄφηνε ἀρκετὸ ἐλεύθερο χρόνο γιὰ τὴ συγγραφή λογοτεχνικῶν ἔργων. Στὴν Τυβίγγη ἀρραβωνιάστηκε τὴ Σοφία Καρολίνα Gmelin, τὴν ὁποία καὶ παντρεύτηκε τὸν Μάρτιο τοῦ 1819, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε διοριστεῖ καθηγητῆς στὸ κλασσικὸ γυμνάσιο τῆς Στουτγκάρδης, τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1817. Ἐδῶ ἀσχολήθηκε μὲ τὴ συγγραφή ἔργων, ὅπως π.χ. τὰ μυθιστορήματα «Die Heiligen» drei Könige» καὶ «Christoph» καὶ τὰ ἔπη «Die Kammerboten in Schwaben» καὶ «Walther und Hiltgund» καὶ μὲ διασκευές ἄλλων ἔργων, ὅπως π.χ. τῶν ποιημάτων τοῦ Paul Fleming, τοῦ Johann Christian Günther κ.ἄ. Παράλληλα δημοσίευε κριτικὲς σὲ διάφορα περιοδικὰ καὶ ἑφημερίδες καὶ ἦταν ἐκδότης τῆς σειρᾶς «Bibliothek von Übersetzungen der alten Klassiker» ποὺ ἱδρυσε ὁ ἴδιος μαζί μὲ τὸν Gottlieb Friedrich Tafel¹ καὶ τὸν Christian Nathaniel Osiander². Τὴν κλασσικὴ φιλολογία ἐνδιαφέρει κυρίως τὸ ἔργο του «Die schönsten Sagen des klassischen Altertums nach seinen Dichtern und Erzählern» (1838). Ἡ συνεχὴς βελτίωση τῆς φήμης του ὡς φιλολόγου καθὼς καὶ οἱ καλὲς σχέσεις του μὲ πολλὰ ἀξιόλογα πρόσωπα τὸν τοποθέτησαν στὸ κέντρο τῆς ἀκμαίας πνευματικῆς κίνησης ποὺ παρουσίαζε ἡ πόλη τῆς Στουτγκάρδης αὐτὴν τὴν ἐποχὴ. Στὸ σπῆτι του δεχόταν ὅλους τοὺς λογοτέχνες καὶ ποιητές, ποὺ περνοῦσαν ἀπὸ τὴν πόλη αὐτῆ. Ὁ κύκλος τῶν γνωριμιῶν του μὲ παλιούς καὶ νέους λογοτέχνες αὐξήθηκε μὲ τὴν πρόσληψή του ὡς συντάκτη στὸ λογοτεχνικὸ τμῆμα τοῦ Morgenblatt für gebildete Stände. Ὅλες ὁμῶς αὐτὲς οἱ ἀπασχολήσεις καὶ ἐπιρροές του προκάλεσαν καὶ ἐ-

1. Πρόκειται γιὰ τὸ Γερμανὸ φιλόλογο καὶ ἱστορικὸ (1787-1860). Ὑπῆρξε καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Τυβίγγης καὶ συμπεριλαμβάνεται στοὺς προδρομικοὺς εἰσηγητὲς τῶν βυζαντινῶν σπουδῶν. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔργα του ἔγραψε καὶ «Ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης» (1835).

2. Ὁ Osiander (1781-1855) ἦταν καθηγητῆς τοῦ γυμνασίου τῆς Στουτγκάρδης. Ἀργότερα ἔγινε ἐπιθεωρητῆς τῆς ἐπαρχίας Μέλανος Δρυμοῦ. Ἀπὸ τὸ 1826 ἐξέδιδε μαζί μὲ τὸν Schwab καὶ τὸν Tafel τὴ σειρὰ «Bibliothek von Übersetzungen der alten Klassiker». Μετέφρασε στὰ γερμανικὰ τὰ «Ἀργολαυτικὰ» τοῦ Ἀπολλώνιου τοῦ Ρόδιου, τοὺς «Λόγους» τοῦ Κικέρωνα, τὸν Θουκυδίδη, τὸν Ξενοφῶντα κ.ἄ.

χθρότητες πού κάποτε τόν κούρασαν τόσο πολύ, πού ἀποφάσισε νά φύγει στήν ἐπαρχία ἀναζητώντας περισσότερη γαλήνη. Στίς 15 Σεπτεμβρίου 1837 πῆγε στήν κοινότητα Gomaringen κοντά στήν Τυβίγγη, ὅπου ἔμεινε γιά τέσσερα χρόνια καί ἀσχολήθηκε σχεδόν ἀποκλειστικά μέ τή συγγραφή καί τὸ κήρυγμα. Ἐπέστρεψε στή Στουτγκάρδη τὸ φθινόπωρο τοῦ 1841, ὅπου ἀργότερα διορίστηκε ἐκπαιδευτικὸς σύμβουλος. Κατὰ τὰ ὑπόλοιπα χρόνια τῆς ζωῆς του συνέχισε τίς ἐπαφές του μέ νέους συγκεντρώνοντας πάλι τὸ ἐνδιαφέρον κυρίως τῶν νέων ποιητῶν, πού τὸν ἐπισκέπτονταν γιά νά ἀκούσουν κρίσεις καί συμβουλές του. Πέθανε στίς 4 Νοεμβρίου 1850 στίς 3 τὸ πρωί¹. Ὁ Gustav Schwab ἦταν καί ὁ κλασικὸς φιλόλογος, πού μέ τῆ γενικότερη δράση, τῆ γυμνασιακῆ διδασκαλία, τίς κοινωνικὲς σχέσεις καί τὴν ἐπιρροή του στοὺς νέους συνετέλεσε στήν ἀναγέννηση τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων στήν περιοχή τῆς Βυρτεμβέργης. Σ' αὐτὴ βοήθησαν ὁ ζωγράφος Theodor Wagner καί οἱ γλύπτες ἀδερφοὶ Sulpriz καί Melchior Boisserée καθὼς ἐπίσης καί ὁ A. Schott ὡς πρόεδρος τοῦ ἑλληνογερμανικοῦ συλλόγου-κομιτάτου τῆς Στουτγκάρδης.

II. ΟΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ GUSTAV SCHWAB

Erotische Lieder des Neugriechen Athanasios Christopoulos aus Konstantinopel. Im Sylbenmaaß des Originals nachgedichtet von Gustav Schwab

(Morgenblatt für gebildete Stände. Nr. 23,26. Januar 1822, S. 89-90)

1

Π ρ ο σ φ ῶ ν η μ α²

Κάλλη, κί άνθη μαζωμένα
Τὴν ἀγάπη μου ἐσένα
Κορωνιάζουν κ' ἐπαινοῦν.
Καί ὁ Ἔρωσ μέ τὰ βέλη

1

Z u e i g n u n g

Was sich nennet schön und Blüthe,
Das will preisen deine Güte,
Liebchen, will bekränzen dich.
Eros siehst du mit den Pfeilen,

1. Περισσότερες πληροφορίες γιά τὸν Gustav Schwab βλ. Gustav Schwab als Dichter und Schriftsteller von Karl Klüpfel, Stuttgart: Knapp 1881.

2. Ἀπὸ τὴν παραβολὴ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τοῦ Gustav Schwab (συντομογραφικὰ S) μέ τὸ ἀντίστοιχο τοῦ Ἀναστάσιου Παπᾶ (συντ. Π) καί τὸ φιλολογικὸ κείμενο τῆς Ἑλένης Τσαντσάνογλου (συντ. Τ) (Ἀθανάσιος Χριστόπουλος, Λυρικά, ἐπιμέλεια Ἑλένης Τσαντσάνογλου. Ἀθήνα: Ἑρμῆς 1970) προκύπτει τὸ παρακάτω συγκριτικὸ ὑπόμνημα (σ' αὐτὸ δὲν ἀναφέρονται οἱ διαφορὲς στήν ὀρθογραφία ἢ στὰ σημεῖα στίξης,

Καὶ ἡ Μούσες μὲ τὰ μέλη
 Τ' ὄνομά σου προσκυνοῦν
 Κ' εἰς ἐκεῖνο προσφωνοῦν
 Στόμα, χεῖλη, ζῆθος, νοῦν.

Muse mit den Liedern eilen,
 Deinem Namen beugen sich,
 Und bewegen wonniglich
 Lippe, Mund, Herz, Geist für dich.

2

Ἦ μ ν ο ς

Ἦ ἔρωτ' ἀνθηρότατε,
 Γλυκὲ καὶ ἰλαρότατε
 Τοῦ κόσμου κυβερνήτη,
 Ἔσέν' ὁ νοῦς, τὸ σῶμα μου
 Τὸ ζῆθος καὶ τὸ στόμα μου
 Λατρεύει καὶ κηρύττει.

Ἔσὺ θεοῦς, αἰθέρια,
 Οὐράνια, κιάερια
 Κρατεῖς καὶ βασιλεύεις
 Καὶ ἕως τὰ αἰώνια
 Τῆς γῆς μας καταχθόνια
 Τὰ βέλη σου τοξεύεις.

2

H y m n e

O Eros süß und blüthevoll,
 Du aller Freud' und Güte voll
 Der Welten Herr und Gründer,
 Mein Sinn und Leib preist deine Lust,
 Es ist mein Mund und meine Brust
 Dein Diener und Verkünder.

Was in des Himmels Düften thront,
 Was in des Aethers Lüften wohnt,
 Ruht unter deinem Heile;
 Und in die Gruft der Unterwelt,
 Die ewige, hinunter schnellt
 Dein Bogen seine Pfeile.

ἀλλὰ μόνον οἱ παραλλαγές τοῦ κειμένου. Ἡ ἀρίθμηση γίνεται κατὰ στίχο):

Ἦ μ ν ο ς

16. Ἡ Φύση ὅλη σβύνεται S· Ἡ φύση ὅλη σβύνεται Π· ὁ κόσμος ὅλος σβήνεται T.

Ἄ γ κ ι δ ο φ ὀ ρ ο ς

5-6 Νὰ κρίνω τ' ἄρματα του/Ἄν τάχα εἶν' καλὰ S· Νὰ κρίνω τ' ἄρματά του,/Ἄν τάχα εἶν' καλὰ Π· νὰ ἰδῶ τὰ ἄρματά του,/ἂν φαίνονται καλὰ T/23 Καὶ ὅλον μὲ φλογίζει S· Καὶ ὅλον μὲ φλογίζει Π· καὶ μὲ καταφλογίζει T/25 Καὶ λέγ'· S· Καὶ λέγ', Π· Καὶ λέγει: T/27 Καὶ κοίταξε καλὰ. S· Καὶ κοίταξε καλὰ, Π· καὶ κοίταξε καλὰ T/35 Κ' αἰώνια/κηρύττω, ΣΠ· στὸν κόσμον τὴν κηρύττω T/39 Γιὰ νὰ μὲ σπλαχινῆ. S. Γιὰ νὰ μὲ σπλαχινῆ Π· νὰ μὲ εὐσπλαχισθεῖ T/48 Αἰώνια's τὴν γῆν. ΣΠ· ἀτέλειωτα στὴν γῆν. T.

Σ υ ν ε ι δ ὸ ς

2 Τίθα κάμεις; ΣΠ·-τί θὰ κάμεις;/3 Κάλεδά! ΣΠ· Κάλε δα, T/4 Κ' ἡ ἀγάπ' ΣΠ·-Ἡ ἀγάπη T/8 εἰς τὸν ἔρωτα νὰ κλίνω! S· Εἰς τὸν ἔρωτα νὰ κλίνω. Π· τὲς ὥραιες δὲν ἀφήνω. T/9-14 ὑπάρχουν μόνον στοὺς ΣΠ/17-18 Καὶ ἕς τῆς θάλασσας τὰ μέση/Ἄς πηγαίν' ὀρθὰ νὰ πέση! S· Καὶ ἕς τῆς θάλασσας τὴ μέση/Ἄς πηγαίν' ὀρθὰ νὰ πέση. Π· 11-12 Κι ἄς πηγαίν' ὀρθὰ νὰ πέσει/μὲς στῆς θάλασσας τὴ μέση. T/20-22 «Ἐ καὶ τίθα καταλάβης,/Ἄν μιὰ λέξη μόνον φθάσης,/Ἀποπάνουσου νὰ χάσης; S· Ἐ! Καὶ τίθα καταλάβης,/Ἄν μιὰ λέξη μόνον φθάσης,/Ἀποπάνουσου νὰ χάσης; Π· 14-16-Ἐ, καὶ τί θὰ καταλάβεις,/ἂν μιὰ λέξη κάτω πέσει /ἀπ' τὸ κόκκινό σου φέσι; T/25 Δὲν γυρίζω, S· Δὲν γυρίζω, Π· 19 Δὲν ἀλλάζω T.

Θ ἑ λ η σ η

16 Τρέλλες καὶ κρότον. S· Τρέλλαις, καὶ κρότον. Π· Βάκχους καὶ κρότον. T.

Τὸ βλέμμα σου τὸ ἡμερον
 Ἐπὶ τὸν κόσμον σήμερον
 Στηγμὴν σχεδὸν ἂν λείψῃ,
 Ἡ Φύση ὅλη σβύνεται
 Καὶ καταντᾷ καὶ γίνεται
 Κατήφεια, καὶ θλίψη.

Ἄμιμητα τὰ κάλλη σου
 Ἡ δύναμη μεγάλη σου,
 Μεγάλη σου ἡ δόξα.
 Λατρεύω τὴν αἰώνιαν
 Καὶ θαυμασὴν σου πρόνοιαν,
 Καὶ τ' ἀφθαρτὰ σου τόξα.

Und wenn dein Lächeln reute dich,
 Dein Aug abkehrte heute sich,
 Du milder Weltbeschauer!
 Aus löschte bald die Spur des Lichts,
 Und sänke die Natur in's Nichts
 Der Dunkelheit und Trauer.

Unübertrefflich ist dein Glanz,
 Und Macht und Stärke bist du ganz,
 Dein Lob ist unergründlich.
 Vor deines Bogens Wunderbahn
 Staun' ich und bin ihm unterthan,
 Dem Pfeil unüberwindlich!

(Morgenblatt für gebildete Stände. Nr. 24, 28. Januar 1822, S. 93-94).

3

Ἀγκιδοφόρος

Εἰς ἓνα λειβαδάκι
 Προχθὲς ἓνα παιδάκι,
 Περιφανο πολλά,
 Μ' ἐφώναξε κοντὰ του
 Νὰ κρίνω τ' ἄρματά του
 Ἐάν τάχα εἶν' καλά.

Λοιπόν, μιὰν ἀγκιδίτζα
 Μὲ δείκνει, σὰν καρφίτζα,
 Καὶ λέγει σοβαρά:
 Εἶδες κοντὰρι ἄλλο,
 Ὅσᾶν αὐτὸ μεγάλο
 Ἐς τὴ γῆ καμιὰ φορά;

Τὸν λέγω· εἶς' ἀκόμη
 Παιδάκι δίχως γνώμη,
 Δέν ἔξέρεις τί λαλεῖς.
 Καὶ σὰν λωλὸ καυχᾶσαι,
 Χωρὶς νὰ συλλογᾶσαι,
 Τὸ πῶς παραλαλεῖς.

3

Der Splitterträger

In eines Thales Wegen
 Kam mir unlängst entgegen
 Ein übermüthig Kind.
 Es heißt mich stehn und schaffen,
 Und prüfen seine Waffen,
 Ob sie wohl tauglich sind.

So trotzig, wie ein Ritter,
 Zeigt es mir einen Splitter,
 Kaum einer Nadel groß:
 «Sahst du in allen Reichen,
 Das dem sey zu vergleichen
 So mächtig Speergeschoß?»

Ich sprach: «du lügst unbändig,
 Du Kindlein unverständig,
 Bist eiteln Dünkels voll.
 Wie magst du dich entblöden,
 So wider Sinn zu reden?
 Mir däucht es, du bist toll!

Ἐγὼ λωλό; Φωνάζει,
 Καὶ τὴν ἀγκίδ' ἀρπάζει,
 Κ' εἰς μιά ματιοῦ ῥοπή,
 Ὡς τὸ ζῆθος μου τὴ ἄγκίζει,
 Καὶ ὅλον μὲ φλογίζει
 Παντοῦ σὰν ἀζραπή.

Καὶ λέγ'· ἰδὲ καὶ πείσου,
 Καὶ πλέον συλλογήσου,
 Καὶ κῦταξα καλὰ.
 Νὰ μὴν αὐθαδιάζης,
 Καὶ νὰ παραπειράζης
 Τὸν ἔρωτα πολλὰ.

Ὡ ἔρωτα, φωνάζω,
 Τὸ ἄρμα σου τρομάζω,
 Τὸν λόγον μ' ἄθετῶ.
 Τὴ δύναμή σου φρίττω,
 Κ' αἰώνια κηρύττω,
 Καὶ ἔλεος ζητῶ.

Ἐκεῖ ποὺ τὸν λαλοῦσα,
 Καὶ τὸν παρακαλοῦσα
 Γιὰ νὰ μὲ σπλαχνισῆ,
 Ἐπέταξ' ἀπ' ἐμπρός μου,
 Ὁ τύραννος τοῦ κόσμου,
 Χωρὶς νὰ συγχιζῆ.

Κ' ἐγὼ ἀπελπισμένος
 Ἀπόμειν' ὁ καῦμένος
 Μὲ τέτοιαν πληγὴν.
 Χωρὶς ποσῶς νὰ φταίγω,
 Ὁ λάκερος νὰ καίγω
 Αἰώνια ἔς τὴν γῆν.

(Morgenblatt für gebildete Stände. Nr. 25, 29. Januar 1822, S. 97-98)

4

Σ υ ν ε ι δ ὶ ς

«Τὰποφάσισα». —Ἐπίσω—

Toll? ruft das Knäblein bitter,
 Ergreift mit Hast den Splitter,
 Zielt nach des Herzens Sitz.
 Den Busen der durchfährt mir,
 Und in der Seele zehrt mir,
 Als wie ein Flammenblitz.

Das Knäblein sprach: Du Tauber,
 Nun glaubst du meinem Zauber,
 Und hütest dich hinfort.
 In deinem Stolz zu fluchen,
 Den Eros zu versuchen
 Mit einem rauhen Wort!

Da sprach ich: Herr! erzittern
 Muß ich vor deinen Splittern!
 Mein Wort sey ungesagt!
 Ich bebe deinen Mächten,
 Will ewig dich verfechten:
 Doch hebe, was mich plagt!

So sprach ich zu dem Kleinen
 Mit Flehen und mit Weinen,
 Daß er erbarme sich;
 Doch fliehen sah von dannen
 Ich aller Welt Tyrannen,
 Er kehrte sich und wich.

Ich aber blieb getroffen,
 Verlassen von dem Hoffen
 Mit meiner Wunde stehn.
 Ich muß in meinem Leibe,
 So lang ich leb' und bleibe,
 Die Flamme nähren gehn.

4

D a s G e w i s s e n
(Selbstgespräch)

«Sey's!»—Zurück! Wie ungeberdig,

Τίθα κάμεις; —«Θ' ἀγαπήσω»—

Κάλεδά! ἴς τὸν νοῦν σου ἔλα,
Κ' ἢ ἀγάπ' εἶν' τάχα τρέλλα;—
«Θ' ἀγαπήσω!»—Κάλε ζάσου!
Κάλε ἄνθρωπε! ζοχάσου!
«Ἐσοχάκηκα καὶ κρίνω,
Εἰς τὸν ἔρωτα νὰ κλίνω!»
Ἄμ' ἢ Μούσες; —«Καλὰ λέγεις!»—

Εἶδες τὸ λοιπὸν, πῶς φταίγεις;—
Κἄν τε φταίγω, κἄν τε σφάλλω,
Τὸν σκοπὸν δὲν μεταβάλλω!»—
Ἐντροπήσου! —«Τί ἔντροπή μου;

Ἐτζι θέλ' ἢ ὄρεξή μου!»—

Ποῦ λοιπὸν ἡ σωφροσύνη;—
«Ἄς κουρευέται κ' ἐκεῖνη,
Καί ἴς τῆς θάλασσας τὰ μέση
Ἄς πιγαίν' ὀρθὰ νὰ πέση!»—
Τὴν ὑπόληψίν σου βλάβεις!—
«Ἐ καὶ τίθα καταλάβης,
Ἄν μιὰ λέξη μόνον φθάσης,
Ἄποπάνουσου νὰ χάσης;
Συνειδός, ἀμέσως φεύγα!
Ἄπ' τὸν νοῦν μου ἔξω ἔβγα!
Δὲν γυρίζω, θ' ἀγαπήσω,
Θὰ φιλήσω, ὅσο ζήσω!»

5

Θέληση

Πλοῦτον δὲν θέλω
Δόξαν δὲ θέλω,
Οὔτ' ἐξουσίαν
Ποτὲ κάμειαν.
Δὲν θέλω γνώσην,
Οὔτε κἄν τόσην

Was denn willst du?—«Lieben werd'
ich!»—

Sey doch klug, komm zu Verstande,
Thorheit nur flicht Liebesbande!—
«Lieben werd'ich!»—Nein, halt inne!
Brauch, o Guter, deine Sinne!—
«Habe sie gebraucht und funden,
Eros müß'ich seyn verbunden!»
Doch, die Musen? —«Ja die schmä-
len!»

Siehst du nun, wie du wirst fehlen?—
Mag ich fehlen, mag ich fallen,
Laß mich nach dem Ziele wallen!»
Schimpflich ists! — «Warum denn
schimpflich?

Meinem Willen däucht es glimpf-
lich!»—

Die Besinnung halt'in Ehren!—
«Nein! auch diese soll sich scheeren!
Mitten in das Meer sich senken,
Dort sich meinethalb ertränken!—
Und dein guter Ruf wird leiden!—
«Ey so woll' dich doch bescheiden!
Schleuß doch deines Mundes Pforte,
Was du sprichst, sind eitle Worte!
Flieh, Gewissen! auf der Stelle,
In der Brust nicht widerbelle!
Vorwärts, vorwärts muß ich streben,
Kuß und Liebe sey mein Leben!»

5

Mein Wille

Nicht ist mein Wille
Ruhm oder Fülle,
Pracht oder Würde,
Wäre mir Bürde.
Wissen und Gaben
Will ich nicht haben

Ὅσ' εἶν' τοῦ ψύλλου, Κι ὄσ' εἶν' τοῦ ξύλου. Τούτες ἡ κρύες Ἦ φαντασίες Ὅσο εὐφραίνουν, Τόσο πικραίνουν.	Mehr, als der Floh hat, Oder das Stroh hat. Alle die kalten Wahnesgestalten, Wie sie erfreuen, So sie gereuen!
Θέλω εἰρήνην, Ψυχῆς γαλήνην, Χοροὺς ἐρώτων, Τρέλλες καὶ κρότον. Θέλω τραγούδια, Κήπους, λουλούδια Καὶ χωρατάδες Ἐς ταῖς πρασινάδαις. Τοῦτα λατρεύω, Τοῦτα ζηλεύω Κεῖς τοῦτ' ἀπάνω Θέλ' ν' ἀπαιθάνω!	Fried' ist mein Wille, Brust—Meeresstille! Zärtliche Regung, Lust und Bewegung, Gärten, Gesänge, Blumengepräuge, Schertz auf den Wiesen Will ich erkiesen. Solches verehr' ich, Solches begeh'r ich! Hab' ich gelabt mich, Wohl, dann begrabt mich!

(Morgenblatt für gebildete Stände. Nr. 45, 21. Februar 1822, S. 177)

6

D e r W u n s c h¹

Ach würd' ich doch ein Spiegel, Daß du in mir dich fändest, Und ich dich schaute, wie du So herrlich vor mir ständest.	Ach, daß ich wär' ein Lüftchen, Und dürfte ganz mich tauchen In deines Busens Fülle, Ihn sänftiglich durchhauchen.
Ach, daß ich würd' ein Kämmchen, Ganz leis'es unternähme, Zu trennen deine Locken, Und immer wieder käme.	Wär' ach! der Schlaf ich endlich, Mich Abends einzufinden, Und deine süßen Augen Im Dunkel zu verbinden!

1. Ὁ Schwab ἀπὸ τὸ ἕκτο ποίημα παύει νὰ παραθέτει καὶ τὸ ἑλληνικὸ πρωτότυπο, δικαιολογώντας τὴν παράλειψη μὲ τὰ ἐξῆς: «Da die Sprachverständigen unter unsern Lesern in dem, der ersten Abtheilung dieser Lieder beygesetzten Urtext, hinlängliche Mittel zur Vergleichung mit der Uebersetzung gehabt haben, so behalten wir ihn bey dieser letzten, Raum zu ersparen, zurück» (Μιὰ πού οἱ εἰδικοί στὴ γλώσσα ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες εἶχαν ἐπαρκῆ μέσα στὸ πρωτότυπο κείμενο πού παραθέσαμε στὸ πρῶτο τμῆμα αὐτῶν τῶν μεταφράσεων, γιὰ νὰ συγκρίνουν τὴ μετάφραση, τὸ παραλείπομε σ' αὐτὸ τὸ τελευταῖο, γιὰ νὰ ἐξοικονομήσουμε χώρο).

(Morgenblatt für gebildete Stände. Nr. 46, 22. Februar 1822, S. 183).

7

D e r D o r n e n w u n d e

Die Grazien mit Eros einst
In einen Garten gingen,
Sie wollten pflücken Rosen viel,
Ihm einen Kranz zu schlingen.

Die Rose wirft er aus der Hand,
Die Hippe fällt zur Erden,
Er hält den Finger ihnen vor
Mit kläglichen Geberden.

Und Eros lust-und freudevoll
Von Blüthe flog zu Blüthe,
Er brach die Blumen selber ab,
Zu dienen er sich mühte.

Weh, ruft er, weh! wie sonderbar!
Ists möglich, liebe Herzen,
Macht denn ein Dorn, so klein und
zart,
Mir so gewalt'ge Schmerzen?

Doch pflückend ohne Vorsicht ganz,
Ein unerfahrnes Knäblein,
Ritzt er den Finger schmerzlich wund
An einem Dornenstäblein.

Es ist daran nichts sonderbar,
Gar nichts, erwiedern Jene:
Wie bitter schmerzt das kleine Ding,
Der Pfeil von deiner Sehne?

(Morgenblatt für gebildete Stände. Nr. 47, 23. Februar 1822, S. 185)

8

D e r S c h m a u s

Ich ging, der Lust zu warten,
Einst in der Grazien Garten,
Und Eros und noch Eine—
Ihr wisst—die schöne, kleine;
Und Bacchus kam dazu.
Dort haben wirs getrieben
Mit Lachen und mit Lieben,
Mit Spielen und mit Herzen,
Mit Jubeln und mit Scherzen:
Hoch lebest, Eros, du!

Ein Kind fang Bacchus trinkend;
Auf unsre Wangen sinkend
Küss' Eros bey dem Becher,
Dabey mit einem Fächer
Er kühle Luft uns blies.
Und wir auf Blumen gaukelnd,
Uns in den Armen schaukelnd,
Wie gleich beseelte Brüder,
Wir küssten uns, und wieder,
Und oft, und fest, und süß.

Die Grazien auch, die Frommen,	Und bey den Harmonien,
Drey mit drey Zythern kommen,	Den weichen Melodien
Und rühren eilig, eilig	Entschlief ich mit der Schönen,
Die Saiten süß und heilig,	Wir sanken unter Tönen
Zu selgem, reinem Klang.	In einen Blumenstrauch.
Und wieder oft sie schwiegen,	Wir lagen ohne Kummer
Als müssten sie erliegen,	In leichtem, lichtem Schlummer;
Wenn Bacchus sich erhoben,	Und Eros stand und lächelt',
Wenn seine Lippen woben	Und seine Rechte fächelt'
Den künstlichen Gesang.	Uns frischer Lüfte Hauch.

(Morgenblatt für gebildete Stände. Nr. 49, 26. Februar 1822, S. 193)

9

A p o t h e o s e

Cypria schaute	Dich zu beehren,
Dich, und ihr graute;	Lös't sie des hehren
Zweifelnd sie stand,	Gürtels Geflecht.
Weil sie mit ihren	Schickt dir vom Thron den
Reizen sich zieren	Feurigen Sohn, den
Andere fand.	Treuesten Knecht.
Und sie muß richten,	Neuen und alten
Daß du dem lichten	Sel'gen Gestalten
Himmel gebührst,	Schickt sie dich zu,
Würdig den Reigen	Daß in Aeonen
Himmlischer Zeichen,	Krone der Kronen,
Sternenbild! führst.	Göttin segst du!

III. ΣΥΚΡΙΣΗ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΔΥΟ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς μελέτης αὐτῆς ἔχει ἀποδειχθεῖ ἡ ἐξάρτηση τῶν μεταφράσεων τοῦ Gustav Schwab ἀπὸ τῶν μεταφράσεων τῶν ἰδίων ποιημάτων τοῦ Χριστόπουλου ἀπὸ τὸν Ἀναστάσιο Παππᾶ. Στὸ τελευταῖο αὐτὸ μέρος, ἂν καὶ εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ συγκρίνει κανεὶς δυὸ διαφορετικὰ ἀπὸ ἄποψη μορφῆς μεταφράσεις — ἢ μιὰ εἶναι σὲ πεζὸ λόγο καὶ ἡ ἄλλη σὲ στίχο καὶ προϋποθέτουν διαφορετικὰ ἀξιολογικὰ κριτήρια —, θὰ προσπαθῶ παρα-

θέτοντας λίγα μόνον παραδείγματα να εξετάσω τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα στις μεταφράσεις του Ἀναστάσιου Παπᾶ και τοῦ Gustav Schwab.

1. Ὁμοιότητες ἀνάμεσα στις δυὸ μεταφράσεις

α. Ποίημα «Ὑμνος», στρ. 3, στ. 5:

Παπᾶς

Schwab

So würde die ganze Natur ins Nichts Und sänke die Natur in's Nichts
zurück singen

β. Ποίημα «Συνειδός», στ. 3 και 23:

Παπᾶς

Schwab

Sey klug! komm zu deinem Ver- Sey doch klug, komm zu Verstande
stande zurück Flieh, Gewissen! auf der Stelle
Flieh! flieh weg auf der Stelle,
Gewissen!

γ. Ποίημα «Πόθος», στρ. 2, στ. 1· στρ. 3, στ. 1 και στρ. 4, στ. 1:

Παπᾶς

Schwab

Daß ich ein Kämmchen würde! Ach, daß ich würd' ein Kämmchen
Daß ich ein Lüftchen wäre Ach, daß ich wär' ein Lüftchen
Daß ich endlich der Schlaf wäre! Wär'ach! der Schlaf ich endlich

δ. Ποίημα «Ἀγκαθωμένος», στρ. 6, στ. 1:

Παπᾶς

Schwab

Es ist gar nicht sonderbar Es ist daran nichts sonderbar

2. Διαφορές ἀνάμεσα στις δυὸ μεταφράσεις

Ὁ Schwab διατηρεῖ τὸν ἑλληνικὸ τίτλο τοῦ ποιήματος Ὑμνος (Hymne) σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Παπᾶ, ὁ ὁποῖος τὸν ἀποδίδει στὰ γερμανικὰ μὲ τὸ «Lobgesang». Δὲν ὑπάρχει καμιὰ οὐσιαστικὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στις δυὸ αὐτὲς λέξεις. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὴ μετάφραση τοῦ τίτλου τοῦ ποιήματος Συνειδός μὲ τὸ «Das Gewissen», ἐνῶ ὁ Παπᾶς τὸν μεταφράζει μὲ τὸ «Das Bewußtseyn». Ὅταν ὁ Schwab μεταφράζει τὸν τίτλο τοῦ ποιήματος

Θέληση με τὸ «Mein Wille» σὲ ἀντίθεση με τὸ «Der Wille» τοῦ Παππᾶ, περιορίζει τὸ νόημα τοῦ ποιήματος στὸ ὑποκείμενο, ἐνῶ ὁ Παππᾶς θέλει νὰ τὸ γενικεύσει, πράγμα ποῦ, ὅπως φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὸ ἐνιαῖο ὑποκείμενο «ἐγὼ» τοῦ ποιήματος, δὲν τὸ ἐπιθυμεῖ ὁ ποιητής. Ἐκφράζεται ἐδῶ κάποια αὐστηρὰ προσωπικὴ θέληση ἢ καλύτερα ἐπιθυμία τοῦ ποιητῆ. Τὸ ἴδιο παρατηροῦμε καὶ στὴ μετάφραση τοῦ τίτλου τοῦ ποιήματος *Πόθος* με τὸ «Der Wunsch» σὲ ἀντίθεση με τὸ «Das Verlangen» τοῦ Παππᾶ. Ἡ λέξη «Der Wunsch» σημαίνει ἀπλῶς ἐπιθυμία ἢ εὐχὴ γιὰ κάτι καλὸ, ἐνῶ ἡ λέξη «Das Verlangen» ἔχει περισσότερο τὴν σημασία τῆς ζήτησης ἢ ἀπαίτησης. Ἐνας ποιητὴς συχνὰ ἐπιθυμεῖ ἢ εὐχεται νὰ συμβεῖ κάτι, πολὺ σπάνια ὁμως ζητάει ἢ ἀπαιτεῖ αὐτὸ ποῦ ἐπιθυμεῖ. Τὸν ἑλληνικὸ τίτλο τοῦ ποιήματος *Ἀγκαθωμένος* ἀποδίδει ὁ Schwab με τὴν οὐσιαστικοποιημένη μετοχὴ «Der Dornenwunde» σὲ ἀντίθεση με τὴν μετάφραση τοῦ Παππᾶ «Der von Dornen Verwundete», ποῦ ἀναλύει τὴ μετοχὴ σὲ ἀναφορικὴ πρόταση. Ἀποτέλεσμα τῆς μετάφρασης τοῦ Παππᾶ εἶναι ὁ συνοπτικὸς ἑλληνικὸς τίτλος νὰ χάνει πολὺ σὲ περιεκτικότητα. Τὸν ἑλληνικὸ τίτλο *Ἀποθέωση* ἀποδίδει ὁ Schwab με τὸ «Apotheose» σὲ ἀντίθεση με τὸν Παππᾶ, ποῦ τὸ μεταφράζει στὰ γερμανικὰ με τὸ «Die Vergötterung». Δὲν ὑπάρχει καμιὰ οὐσιαστικὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὶς δυὸ αὐτὲς λέξεις.

Γενικὰ μποροῦμε στὶς διαφορετικὲς αὐτὲς ἀποδόσεις τῶν τίτλων τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου στὰ γερμανικὰ νὰ διακρίνουμε τὶς ἐξῆς δυὸ κατηγορίες: 1. Ὁ Schwab ὡς κλασικὸς φιλόλογος δὲν μεταφράζει, ἀλλὰ ἀπλῶς μεταγράφει τοὺς τρεῖς τίτλους «Hymne», «Das Gewissen» καὶ «Apotheose», γιατί προφανῶς γι' αὐτὸν εἶναι περιεκτικότεροι καὶ συνηθέστεροι στὴν πρωτότυπη ἑλληνικὴ μορφή τους. Ἐνῶ ὁ Παππᾶς, ἂν καὶ Ἕλληνας, μεταφράζει ἀναλυτικὰ τοὺς τίτλους μᾶλλον γιατί πιστεύει ὅτι ἔτσι θὰ γίνουν περισσότερο κατανοητοὶ ἀπὸ τὸ γερμανικὸ ἀναγνωστικὸ κοινό. 2. Ὁ Schwab ὡς ποιητὴς μεταφράζει στὰ γερμανικὰ τοὺς τρεῖς τίτλους «Mein Wille», «Der Wunsch» καὶ «Der Dornenwunde» λαμβάνοντας ὑπ' ὄψη του τὸ γενικὸ πνεῦμα καὶ τὴν κεντρικὴ ἰδέα τοῦ ποιήματος σὲ ἀντίθεση με τὸν Παππᾶ, ὁ ὁποῖος τοὺς μεταφράζει κατὰ λέξη ἢ περιφραστικά.

Τελειώνοντας ἔχομε νὰ παρατηρήσουμε σχετικὰ με τὴν ἀξιολόγηση τῶν δυὸ αὐτῶν μεταφράσεων τὰ ἐξῆς: Ὅ,τι χάνει ἢ πεζῆ μετάφραση τοῦ Ἀναστάσιου Παππᾶ σὲ σχέση με τὸ πρωτότυπο ἑλληνικὸ κείμενο, τὸ ξανακερδίζει ἢ ποιητικὴ μετάφραση τοῦ Gustav Schwab. Ὁ Schwab ἀποδίδει με ἀπόλυτη σχεδὸν ἀκρίβεια τὸ ρυθμὸ καὶ τὸ μέτρο τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου καὶ διατηρεῖ τὴν ὁμοιοκαταληξία του. Ὁ ἀριθμὸς τῶν συλλαβῶν κάθε στίχου τῆς μετάφρασης εἶναι ἀκριβῶς ὁ ἴδιος με τὸ πρωτότυπο. Ἄν μερικὲς φορὲς γίνονται μετατοπίσεις στίχων ἢ δίνεται κάπως ἐλεύθερη μετάφραση, αὐτὸ ὀφείλεται στὴν προσπάθεια τοῦ Schwab νὰ ἀνταποκριθεῖ ἀπόλυτα τόσο

στό ρυθμό όσο και στο μέτρο και στην όμοιοκαταληξία του ελληνικού κειμένου. Ἡ σύγκριση λοιπὸν δίνει φανερὰ τὴν ποιοτικὴ ὑπεροχὴ τῆς μετάφρασης ποὺ ὀφείλεται στὸ Γερμανὸ ποιητὴ ἀπέναντι στὴ μετάφραση ποὺ προέρχεται ἀπὸ ἓνα φιλότιμο Ἑλληνα λόγιό, γνώστη τῆς γερμανικῆς γλώσσας. Τὴν διαφορὰ αὐτὴ τῆς ποιότητος μπορούμε νὰ διακρίνουμε ιδιαίτερα καὶ στὴ μοναδικὴ περίπτωση ποὺ ὁ Παπᾶς ἐπιχειρεῖ νὰ μεταφράσει ἔμμετρα ἓνα ποίημα, τὸ ἔνατο μὲ τὸν τίτλο Ἐποθέωσις. Ὁ Παπᾶς δὲν κατορθώνει νὰ διασώσει τὴν πυκνότητα ποὺ χαρακτηρίζει τὸ στίχο τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντίστοιχη μετάφραση τοῦ Schwab, παρόλο ποὺ, ὅπως ἀναφέρει ὁ ἴδιος σὲ μιὰ ὑποσημείωσή του, δέχτηκε καὶ τὴ βοήθεια κάποιου Γερμανοῦ φίλου τοῦ Wagner ἀπὸ τὴ Βαυαρία.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΛΑΜΠΡΟΣ ΜΥΓΔΑΛΗΣ

ZUSAMMENFASSUNG

L a m p r o s M y g d a l i s, Die ersten deutschen Übersetzungen Gedichte von Athanasios Christopoulos (1821,1822).

Als erster übersetzte Anastasios Emmanuel Pappas (Wien 1821) Gedichte von Athanasios Christopoulos ins Deutsche. Es folgt die Übersetzung von nur neun Gedichten des Christopoulos durch Gustav Schwab, die im «Morgenblatt für gebildete Stände» am Anfang des Jahres (Januar-Februar) 1822 veröffentlicht wird. Die interessante Frage dabei ist, ob Schwab die ersten Übersetzungen des Pappas gekannt hat. In einem Exemplar, welches sich in der Landesbibliothek Stuttgart befindet und wahrscheinlich das einzige in der Bundesrepublik Deutschland ist, wird aufgrund zweier handgeschriebener Notizen und zweier Unterschriften auf den Seiten 2 und 3 des Buches nachgewiesen, daß Schwab für seine Übertragung die entsprechenden Übersetzungen der neun Gedichte des Christopoulos von Anastasios Emmanuel Pappas benutzt hat und von ihnen beeinflusst wurde.

Es folgt die Biographie von Gustav Schwab, der wegen seiner Stellung als Philologe und Dichter und wegen seiner Wirksamkeit zusammen mit Theodor Wagner, den Geschwistern Boisserée und Albert Schott viel zur Wiedergeburt der griechischen Kultur in Württemberg beigetragen hat. Dann werden die Übersetzungen von Schwab mit dem griechischen Text wieder veröffentlicht, der mit demjenigen von Anastasios Pappas und dem philologischen Text von Helene Tsantsanoglou (Athen 1970) verglichen wird. Den Abschluß bildet ein Vergleich dieser beiden Übersetzungen, eine Darstellung der Übereinstimmungen und Verschiedenheiten und damit zugleich auch eine Bewertung derselben.